

44. vuosikerta
Kasvatusopillisen aikakauskirjan 150. vuosikerta
Kasvatus ja koulun 99. vuosikerta

1/2013

Kasvatus

Pääkirjoitus

Arto Jauhiainen – Juhani Tähtinen 3 Tietemme tila ja tulevaisuus

Artikkeleita

Leena Rantala 7 Julkinen pedagogiikka – Käsitteen-
– Leena Ripatti-Torniainen määrittelyä ja ilmiökentän hahmottamista

Johanna Mykkänen – Petteri Eerola 17 Isyyteen sitoutuminen ja isän vastuu
esikoisisien kertomana

Erika Puro – Helena Sume 30 Erityispedagogiikan opiskelijoiden alalle
– Tanja Vehkakoski hakeutumisen motiivit ja tieteenala-
käsitykset

Mari Pienimäki 44 Valokuvien kriittinen tulkitseminen
mediakasvatuksessa

Anna-Mari Lindeberg – Harri Pitkäniemi 58 Minäpystyvyys, vuorovaikutustaidot,
ammattikuvat ja valintakriteerit luokan-
opettajakoulutuksen soveltavuuskokeissa
ja toisen opiskeluvuoden kokemusten
jälkeen

Lyhyempiä kirjoituksia

Ville Okkonen 73 Vanhempien vai yksilön vapautta? Perus-
koulukamppailun ideologiset rajalinjat ja
osapuolet 1970-luvulla

- Tomi Mertanen 79 Luokkasota osana opetussuunnitelmaa
– Pirkkalan opetuskokeilu vuosina
1973–1975

Kolumni

- Päivi Atjonen 87 Olisipa ajatteleva oleskeluyliopisto

Puheenvuoroja

- Anna Kouhia – Tuure Tammi 89 Nuoret tutkijat metodologisia sotkuja
selvittämässä – Reflektiota intensiivi-
kurssilta Haapsalusta

Uutisia • Tapahtumia • Koulutusta

- Kirsi Tirri – Markku Jahnukainen 93 Vuorovaikutus kasvatuksen kentillä:
Kasvatustieteen päivät 2012 Helsingin
yliopistossa
- Vesa Korhonen – Anne Nevgi 95 Managerialismin aika – yliopisto-
johtamisen tämän päivän suuntaviivat
esillä KT-päivien esiseminaarissa

Kirja-arvioiteja

- Arto Nevala 100 Hallinnon ja kovien tieteiden yliopisto?
- Katariina Holma 103 ”Kehittynyt empatiakyky on typeryyden
pahin vihollinen”
- Hanna Ylöstalo 107 Tasa-arvoa kasvatuksen käytäntöihin
- Maria Salonen 110 Rajoittavan ja mahdollistavan hallinnan
iltapäiväkerhot

English Summaries

115

Kirjoittajat

118

Tieteemme tila ja tulevaisuus

Vuoden ensimmäiset viikot eivät ole tuoneet olennaisia muutoksia Suomen, Euroopan tai maailman tilaan. Lievästä lisävalonkajosta huolimatta taloushuolet eivät näytä hellittävän. Valtiontalouden kireys näkyy myös yliopistoissa ja yliopistollisen tutkimuksen rahoituksessa. Tänä vuonna yliopistojen budjetit kiristää muun muassa yliopistoindeksin jäädytys, eikä näköpiirissä ole lihavampia vuosia. Tämä kaikki panee miettimään, missä menee alamme tutkimus ja miltä lähitulevaisuus näyttää. Näiden kysymysten tarkastelulle antaa pohjaa Suomen yliopiston tilaa ja tasoa tarkasteleva raportti, jonka Suomen Akatemia julkaisi viime syksynä.

Uusin *Tieteen tila* on kuudes lajissaan – ensimmäinen arviointiraportti julkaistiin jo vuonna 1997. Raportti on tärkeä ja kiinnostava. Ovathan suomalainen tiedehallinto, yliopisto ja tutkimuksen rahoitusjärjestelmä olleet viime vuosina lukuisten suurten muutosten kohteina.

Raportissa arvioidaan ja vertaillaan maamme tieteen tilaa kolmella tasolla: kansainvälisellä, eri tieteenalaryhmien sekä yksittäisten tieteenalojen tasolla (SWOT-analyysit). Raportissa nostetaan esille sängen realistisen tuntuisesti eri tarkastelutasoihin liittyviä vahvuuksia ja heikkouksia sekä lähitulevaisuuden mahdollisuuksia ja uhkia. Huolta kannetaan siitä, vievätkö kaikki tehdyt linjaukset ja ratkaisut Suomen tiedettä lopultakaan eteenpäin, tai ainakin siitä, sisältyykö näihin myös ei-toivottuja kehityspiirteitä. Huolissaan ollaan myös liian lyhytnäköisen ja kapean tiedepolitiikan ja arviointitoiminnan tai tieteen ulkopuolelta tapahtuvan ohjauksen mahdollisista vaaroista. Toivottavasti nämä huolet eivät unohdu käytännössä, kun uudistuksia viedään valitujen linjauksien ja tiedemaailman yleisten trendien vauhdittamina eteenpäin.

Muutenkin arvioinnin pohja tuntuu olevan aikaisempaa maltillisempi, realistisempikin. Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että kansainvälisessä vertailussa Suomen verrokkeina käytetään muita Euroopan pieniä maita: Sveitsiä, Itävaltaa, Alankomaita, Irlantia ja muita Pohjoismaita. Ainakin tässä arvioinnissa tunnutaan päästyn eroon yliopistoreformia vaivanneesta suuruudenhulluudesta kun yliopistolaitoksen kehittämisen mittatikkuna käytettiin jopa vakavissaan suuren maailman huippuyliopistoja. Maltillisuutta ja rakentavuutta kuvaa se, että eri tieteenalavertailuissakin keskitytään tutkimuksen edellytyksiin ja resursseihin eikä niinkään suorien tulosten vertailuun. Toki raportin yleisessä kansainvälisessä vertailussa lyödään pöytään myös kovia tulosindikaattoreita aikasarjoina. Ja mikä ilahduttavinta, yhtään viittausta mihinkään rankinglistaan ei arviointiraporttiin ole mahdutettu.

Tieteen tila -raportissa arvioidaan tietysti suomalaisen tieteen kansainvälisyyskehitystä. Alan professoreista koostuneen SWOT-ryhmän todistuksen mukaan kasvatustieteissä on tässä suhteessa menty eteenpäin paljon määrätietoisemmin ja nopeammin kuin monissa muissa maissa. Ryhmän mukaan Suomeen onkin viime vuosien aikana kasvanut uusi lahjakas tutkijasukupolvi,

jolle kansainvälisyys on itsestään selvä asia. Olemmeko siis vihdoinkin vapautumassa alaamme vaivanneesta helmasynnistä, kotikutoisuudesta, joka vielä 1990-luvulla oli niin silmiinpistävää?

Huolenaiheena tieteen alallamme – kuten muissakin yhteiskuntatieteissä – on kansainvälisen rahoituksen tyrehtymisen uhka jatkuvasti kiristyvän kilpailun tuoksinassa. Viime vuosina kasvatustieteet ovat kuitenkin pärjänneet muihin yhteiskuntatieteisiin verrattuna hyvin. Vuonna 2010 ulkomaisen tutkimusrahoituksen (pääosin EU:n) osuus ulkopuolisesta tutkimusrahoituksesta oli vajaat parikymmentä prosenttia. Yhtä suureen suhteelliseen osuuteen yhteiskuntatieteistä ylsivät vain liiketaloustieteet ja sosiaalitieteet. Euromääräisesti laskettuna kasvatustieteet olivat 4,6 miljoonallaan liiketaloustieteiden (8,8 milj.) jälkeen selvä kakkonen. Mutta yhtä kaikki: kasvatustieteissä, kuten useimmilla muillakin tieteenaloilla, ulkomaisen tutkimusrahoituksen suhteellinen osuus väheni vuosina 2007–2010. Tutkimus lepää edelleen vankasti julkisten mesenaattien varassa. Kaksi kolmasosaa tieteemme rahoituksesta tulee ministeriöltä, Suomen Akatemialta ja muilta julkisilta rahoittajatahoilta.

Kansainvälisyyden painottamisen käänöpuolena on ymmärrettävästi se, ettei kotirintaman julkaisemiselle, tiedeyhteistöiminnalle tai yhteiskunnallisille tehtäville tahdo riittää kiinnostusta ja energiaa. Kasvatusalan sisäinen arviointiryhmä kantoikin huolta kotimaisen tehtäväkentän jonkinlaidisesta marginalisoitumisesta. Kasvatustieteen sisällä olisikin, kuten arviointiryhmä oikein korostaa, nähtävä kansallisen tiedon ja tiedeyhteisön rakentamisen tärkeys kansainvälistymisen rinnalla. Yhtälö ei ole helposti ratkaistavissa, mutta sitä ei saa tiedeyhteisömme keskusteluissa ohittaa. Alamme voi hyvin vain silloin, kun meillä on samaan aikaan sekä vahva kansallinen että kansainvälinen identiteetti ja toimivat verkostot kumpaankin suuntaan.

Huipun tavoittelu ja erityisesti sen mittaaminen ja arviointi on monitahoinen kysymys. Kasvatustieteissä kysymyksen tekee erityisen monimutkaiseksi tieteemme laaja ja tunnustettu kansallinen yhteiskunnallinen ja käytännöllinen palvelutehtävä koulutuksen kentällä ja tietysti opettajankoulutuksessa. Erityislaatuisuus näkyy tieteenalamme henkilöstörakenteessa. Muihin yhteiskuntatieteisiin ja oikeastaan mihin muuhun tieteenalaan tahansa verrattuna kasvatustieteiden henkilöstörakenne on erittäin opettajapainotteinen. Vuonna 2010 kasvatustieteissä lehtoreiden, päätoimisten tuntiopettajien sekä assistenttikunnan osuus koko henkilöstöstä oli lähes 60 prosenttia ja tutkijoiden osuus 24 prosenttia. Esimerkiksi sosiaalitieteissä ja psykologiassa vastaavat osuudet olivat 19 ja 55 prosenttia. Tämä antaa kilpailuetua muille tutkimus- ja julkaisuutuottavuudessa, joiden painoarvo tänä vuonna käyttöön otetun yliopistojen uuden rahoitusjärjestelmän myötä nousee huomattavasti. Uhkakuvana on, että jäämme muiden alojen, erityisesti lääke- ja luonnontieteiden, jalkoihin, kun tuloksellisuutta puntaroidaan niiden julkaisukulttuuria suosivilla mittareilla.

Rahasta on tullut yhä enemmän paitsi huippututkimuksen edellytys myös sen mitta ja arvo sinänsä. Tämän alle tahtoo peittyä se tosiasia, että yliopistoissa tehdään edelleen merkittävää tutkimusta ilman suuria projekteja ja rahoja pienten apurahojen turvin sekä niin kutsuttuna virkatyönä opetus- ja muiden työvelvollisuuksien lomassa ja lisäksi. Tällaista tieteen pienviljelyä – jota Antti Eskola aikanaan vertasi torpanhoitoon – ei pidä ylenkatsoa. Suuruuden ekonomia ei toimi jäännöksittä tieteiden harjoittamisessa, jonka laadun ratkaisee loppujen lopuksi luovuus ja oivallus. Raha on välttämätön mutta sittenkin vain väline.

Äärimmillen viety kilpailu saattaa kääntyä myös itseään vastaan. Tämän päivän tutkimusrahoitusten haussa raaka akateeminen kapitalismi yhdistyy musertavaan byrokraatiaan. Tässä järjestelmässä moni hyvä hanke jää rahoittamatta, moni nerokas idea kokonaan jalostumatta hakemukseksi. Yhä useampi miettii, kannattaako uhrata runsaasti kallista aikaa muotoillakseen hakemusta, jonka läpimenemisen todennäköisyys käy yhä pienemmäksi.

Tieteenalat on usutettu uudentyypiseen kilpailutilanteeseen myös tieteellisen jatkokoulu-

tuksen suhteen. Valtakunnallisten tutkijakoulujen rahoituksen siirtyessä Suomen Akatemialta yliopistojen vastuulle käydään niiden sisällä parhaillaan jäsentenvälisiä kisoja siitä, minkä tieteenalojen tohtoriohjelmat saavat paikan auringossa. Ennestään suuret ja vahvat ovat tietysti etulyöntiasemassa näissäkin turnajaisissa. On erittäin tärkeää pitää huolta siitä, että yhteistyö eri yliopistojen välillä jatkuisi tulevaisuudessakin yhtä mallikkaasti ja laaja-alaisena kuin nyt päättyvässä tutkijakoulujärjestelmässä. Samalla meidän tulisi kyetä pitämään kiinni väitöstutkimusten moninaisuudesta sekä antaa edelleen mahdollisuus jatko-opintojen harjoittamiseen sivutoimisesti esimerkiksi työn ohella.

Kansainvälisyyden ohessa läpi *Tieteen tila* -raporttia kulkee kaikilla tasoilla ja kaikkia tieteenaloja koskeva monitieteisyyden korostus. Sen avulla tutkimuksen katsotaan voivan vastata tulevaisuudessa paremmin laajoihin ja monimutkaisiin haasteisiin, joita globalisoituvaa maailmaa ja ihmiset kaikkialla tulevat kohtaamaan. Kasvatustieteisiin monitieteisyyden lähtökohta soveltuu hyvin jo historiallisistakin syistä. Ajatellaan vaikkapa alan perinteisiä osa-alueita, kuten kasvatustilfilosofiaa, -historiaa ja -sosiologiaa, aine- ja erityispedagogiikkaa tai oppimisen ja opetuksen tutkimusta ja näihin läheisesti liittyvää kasvatustieteiden psykologiaa. Arviointiryhmän jäsenten mukaan kasvatustieteilijät ovat hyvin haluttuja yhteistyökumppaneita erilaisissa kansallisissa ja kansainvälisissä yhteistyöryhmissä. Kasvatus ja opetus liittyvät laveasti ymmärtäen lähes kaikkeen ihmisten elämään ja toimintaan. Näin meidän osallistumisemme esimerkiksi gerontologian, sukupuolen, nuorisotutkimuksen tai vertailevan koulutustutkimuksen yhteishankkeisiin on mitä luontevinta. 2000-luvun alun kasvatustieteen tutkimuskenttä on laeva. Kun mukaan lasketaan myös oppimisen tutkimuksen piiriin laajentunut aivotutkimus, tieteenalamme tarkastelutasot vaihtelevat hermosoluvasteista ylikansallisiin järjestelmiin.

Monitieteisyyteen liittyy myös oman profiilin ja identiteetin hämärtyminen vaara. Tutkimus saattaa pirstoutua yhä erillisempiin ja spesifimpiin saarekkeisiin, joissa eri ryhmät pelaavat pikemminkin omia pelejään kuin vahvistavat alamme tutkimuksen kokonaisuutta. Merkkejä identiteetin himmenemisestä on jo olemassa ainakin symbolisella tasolla. Yliopistojen tiedekuntarakenteissa kasvatustieteillä on ollut osapuulle 40 vuotta selkeä akateeminen hallinnollinen paikkansa omissa tiedekunnissaan. Yliopistojen rakenneuudistusten myötä tämä homologia on osin murenemassa. Esimerkiksi Itä-Suomen yliopistossa ei ole enää lainkaan omaa tiedekuntaa. Helsingin yliopistossa kasvatustieteet ovat käyttäytymistieteellisen tiedekunnan samannimisessä laitoksessa hallinnollisessa liitossa psykologian ja puhutieteiden kanssa.

Pari vuotta sitten ilmestyneessä Euroopan Unionin Eurooppa 2020 -ohjelmassa, kuten myös Suomen Akatemian tuoreessa maamme tieteen tilaa avaavassa raportissa, painotetaan tutkimuksen merkitystä. Euroopan Unioniin perustettiin vuonna 2007 tutkimusneuvosto (ECR), joka on ryhdyttänyt unionin tutkimuspolitiikkaa. EU:nkin näkökulmasta katsoen tutkimusrahoituksen saaminen tulee jatkossa tiukentumaan. Erityisen ongelmalliseksi tilanne tulee kasvatustieteen ja muiden ihmistieteiden kohdalla, jos työn alla oleva "Horizon 2020 -ohjelma" toteutuu nykyisten suunnitelmien mukaisesti. Ohjelman kapea-alaisuudesta ovat kantaneet huolta Euroopan kasvatustieteilijät muiden kulttuuri- ja sosiaalitieteiden edustajien lailla. Muun muassa Euroopan kasvatustieteellisten seurojen pääorganisaatio EERA on esittänyt suunnitelmaa kohtaan vahvaa kritiikkiä. Suunnasta, jossa ihmistieteet muiden kulttuuri- ja yhteiskuntatieteiden lailla jätetään marginaaliin, pitääkin olla huolissaan. Tähän on reagoitukin esimerkiksi nettiaadressilla, jonka takana on erittäin laaja ja arvovaltainen tutkijaryhmä (<http://www.eera-ecer.de/news/online-petition-no-cuts-on-research/>).

Tieteen ja tutkimuksen maailma on kovenemassa. Tieteen kapitalisoituminen sekä kilpailun siunaussellisuuden perustuva ortodoksia pitävät siitä huolen. Monista epävarmuuksista ja uhkakuvistakin huolimatta rohkenemme väittää, että tieteemme tila on siltäkin aika valoisa

ja voimme rohkeasti tähtyä kohden tulevaa. *Tieteen tila* -raportti kertoo siitä, että monessa on menty eteenpäin. Alan tutkimus on edelleen lujasti kiinni muuttuvassa yhteiskunnassa ja hyvää vauhtia kansainvälistymässä. Koulutusala on suosittu ja valmistuneet sijoittuvat työelämään hyvin. Kasvatustieteellisellä tutkimuksella on varmasti panoksensa annettavanaan useisiin Suomen Akatemian julistamiin tutkimuksen lähitulevaisuuden painopistealueisiin, joilla pyritään vastaamaan ihmiskunnan ja yhteiskunnan suuriin haasteisiin. Näistä varmasti tärkein on Tulevaisuuden oppiminen ja osaaminen -tutkimusohjelma. Mutta myös "ikäntymiseen ja terveeseen arkeen" sekä "kulttuurien vuoropuheluun" liittyvät kokonaisuudet ovat varmasti relevantteja.

Terävän kansainvälisen huipun lisäksi "kyllin hyvä" sekä monipuolinen ja -ääninen tutkimus on varmasti jatkossakin se perusta, joka kannattelee tiedettämme ja josta voi hakea uusia avauksia ja mahdollisuuksia.

Arto Jauhiainen – Juhani Tähtinen